

IRLÄNDSKA UNIVERSITET

Av fil. dr ALF ÅBERG

IRLANDS kyrka har alltid varit något för sig själv. Den började som en löst organiserad klosterkyrka, som energiskt vägrade att underordna sig påvens överhöghet. Under de mörka århundradena efter romarväldets fall utgjorde de irländska klostren kulturcentra för hela Västeuropa, och till dessa högskolor för den klassiska bildningen sökte sig mängder av studenter från Skottland, England och frankernas rike. I de irländska religiösa lärosätena räddades under tre århundraden den romerska och den grekiska kulturen åt Europa. Irländska munkar och scholares färdades »för Kristi skull» över hela kontinenten. De verkade som missionärer bland barbarerna, grundade kloster i många länder och spredde klassisk kultur till de unga germanfolken.

I National Library — det irländska riksbiblioteket — kan man studera fotografier av flera tusen medeltida irländska manuskript, som påträffats i europeiska bibliotek. Huvuddelen av dem består av bibelkopior, helgonlegender och teologiska arbeten men där ingå också avskrifter av grekiska och romerska författare, historiska krönikor, böcker i astronomi, geografi och filosofi. De äro skrivna på latin eller gammaliriska och vittna om de kulturimpulser, som utgingo från den lilla ön i Atlanten under de år, då de västeuropeiska staterna blevo till.

Det är ett påfallande nationellt drag över denna lysande andliga utveckling. Det räcker med att peka på den förnämsta av alla irländska munkavskrifter, »The Book of Kells» från 700-talet e. Kr., som nu förvaras i Trinity College i Dublin och vars illustrationer och utsmyckning vittna om en nära anknytning till den gammalkeltiska kulturen. De irländska munkarna voro söner av sitt folk, och impulserna till sitt verk hämtade de ur keltisk konst och sago-dikt. De studerade det gammaliriska språket i de lärda skolorna, och det är enbart tack vare flitiga skrivarmunkars försorg som spillror av den gamla keltiska sagoskatten från förkristen tid räddades undan förgängelsen.

Professor James Carney har påpekat en källkritisk synpunkt som

är av intresse i detta sammanhang. Flera av de bevarade keltiska sagorna ha drag gemensamma med den grekiska och den romerska epiken. Det är sannolikt att sagan hade en annan utformning i sin muntliga tradition och att den fick sin nuvarande komposition av den lärde skrivarmunken, som älskade den klassiska litteraturen och ville presentera sitt lands sagor för yttervärlden efter samma litterära modell. I de irländska sagorna och sångerna kan man studera hur väl den gammalkeltiska kulturen växte samman med det kristna och det hellenska arvet.

Den irländska guldåldern upphörde under 900-talet. Nya kulturcentra uppstodo bland germanfolken, samtidigt som nordiska vikingafloetter förstörde klosterekolorna på ön. Det gick tillbaka med kulturen och det andliga livet under medeltiden, då de keltiska stammarna måste föra en ständig försvarskamp mot de engelska kolonistörerna, men alltjämt fortsatte man att dikta, berätta och avskrika de gamla traditionerna.

Under drottning Elisabets tid krossades definitivt det fria bondesamfundet på ön. Irland blev en engelsk besittning. I det sista avgörande skedet av erövringskriget — år 1591 — grundade drottningen ett universitet i Dublin. Det fick namnet Trinity College, huvudstadens kanske vackraste profana byggnad och samtidigt den framgångsrikaste av alla anglo-iriska institutioner. Under grundläggningstiden hade universitetet att kämpa med stora ekonomiska svårigheter, men det fick del av segerbytet i slaget vid Kinsale år 1601. Ända sedan 1600-talets början har denna akademi också kunnat glädja sig åt stora privata donationer.

Trinity College har ända sedan sin grundläggning varit ett protestantiskt universitet. Det inrättades ursprungligen för att göra landet engelskt, men denna synpunkt trädde efterhand tillbaka. Under mer än tre sekler har universitetet i stället på ett lysande sätt tillvaratagit lärdomstraditionerna från de medeltida klosterekolornas tid. Biblioteket är den äldsta av universitetets stora byggnader. Det uppfördes i början av 1700-talet och den höga, långa salen rymmer en av de förnämsta boksamlingarna på de brittiska öarna. Genom en gammal överenskommelse erhåller Trinity College ett arkivexemplar av varje bok, som utges i Storbritannien; denna förmån och rika donationer ha gjort universitetsbiblioteket till det största och förnämsta i den irländska republiken.

Till Trinity sände de angloiriska godsägarna och ämbetsmännen sina söner. Redan på 1730-talet kunde en engelsman konstatera att den irländska högskolan i lärdom och bildning var fullt jämförbar

med de engelska och skotska universiteten. Det är en rad stora kulturpersonligheter, som under detta århundrade fingo sin utbildning vid Dublinuniversitetet: Jonathan Swift och George Berkeley, Oliver Goldsmith och Edmund Burke. Ända fram till våra dagar har det varit praxis att många ungdomar från England och samväldet bedrivit sina universitetsstudier i den vackra byggnaden vid College Green. De ha hjälpt till att bryta den kulturella isoleeringen; genom dem och de tätare utbytena av lärarkrafter har Trinity College fått en universell inriktning, som är av oskattbart värde för den unga irländska republiken.

Redan under 1700-talet började det protestantiska universitetet studera det irländska språket vid sidan av de klassiska. Till en början var ändamålet rent praktiskt: att lära de blivande prästerna folkets språk, men efterhand började man också intressera sig för minnena och traditionerna från Irlands storhetstid, ett forskningsområde som hörde framtiden till.

De irländska katolikerna saknade länge ett eget universitet. Under de omänskliga förbudslagarnas tid på 1700-talet voro de förbjudna att besöka Trinity College och att inneha några statliga ämbeten. De intellektuella yrkena voro förbehållna protestanterna; ännu år 1850 var det för att nämna ett exempel ett försvinnande litet antal katoliker bland de praktiserande läkarna i Dublin. De katolska studenterna reste utomlands och bedrev sina studier i Frankrike och Spanien; därmed öppnade de vägen för ett galliskt kulturinflytande som ännu består. Genom de irländska teologer som studerade vid franska universitetet trängde jansenistiska idéer in i deras egen förtryckta kyrka: mycket av det ålderdomliga, lagiska och puritanska i Irlands nuvarande katolska kyrka lär vara yttringar av Cornelius Jansenius' tankar.

Under den franska revolutionens år lät England inrätta en katolsk prästskola på Irland (i Maynooth utanför Dublin år 1795). Det skedde under William Pitt d. y:s premiärministertid, och det visade sig vara ett lysande statsmannadrag. I Maynooth tjänstgjorde landsflyktiga franska präster, och deras förkunnelse var som väntat strängt monarkisk. Det irländska prästerskapet avskars under många år från den direkta och stimulerande kulturkontakten med kontinentens universitet. Det galliska inflytandet gjorde sig också gällande i kyrkans ledning: under det att bönderna och de intellektuella kämpade mot det engelska överväldet på ön, ställde sig de katolska biskoparna länge lojala till unionen med England och fördömde uppror och hemliga sammanslutningar.

När Daniel O'Connell, den katolske juristen och folkledaren, började verka för sin kyrkas frihet, ställde sig biskoparna till en början passiva till hans lära. Den stora skaran av lantpräster och lekmän slöt emellertid upp kring honom, och med deras stöd skapade han på 1820-talet den katolska association, som kom att omfatta hela Irlands katolska befolkning. År 1829 lyckades han utverka full emancipation för den katolska kyrkan. Det var en seger som kyrkan visste att fullt utnyttja och från denna tid skulle den utgöra en maktfaktor, som både engelsmän och rebeller måste taga hänsyn till.

Det katolska Irland väntade fortfarande på sitt universitet. År 1845 — när den stora hungerkatastrofen redan börjat på Irland — sökte den engelske premiärministern Robert Peel förbättra sitt lands anseende på ön genom att öka anslaget till prästseminariet i Maynooth och samtidigt inrätta ett andra universitet på Irland. Universitetet fick namnet The Queen's University in Ireland och särskilda colleges uppfördes i Belfast, Cork och Galway. Det var ett nytt slags universitet, som Peel här införde; det saknade det gamla universitetets oberoende ställning och var helt kontrollerat av staten. Det var enligt statuterna konfessionslöst, men av den första uppsättningen professorer voro endast sju av de sextio lärarna katoliker.

Det nya universitetet väckte blandade känslor hos irländarna. De unga revolutionärerna hälsade det som en möjlighet att kunna sammanföra irländare av skilda religioner. Den gamle O'Connell varnade för engelska ränker, och den katolska hierarkien fördömde fem år senare detta försök att skilja undervisningen från religionen och skapa ett sekulariserat, utilitariskt universitet.

Det är mot denna bakgrund man har att betrakta kyrkans strävan att skapa ett eget, katolskt universitet på Irland efter samma modell som det fria universitetet i Louvain, som år 1835 återupprättats av det belgiska prästerskapet. År 1851 mottog John Henry Newman, den store engelske teologen och blivande kardinalen, den irländska kyrkans uppdrag att bli rektor för ett katolskt universitet i Dublin. Han åtog sig denna uppgift, och senhösten 1854 kunde han hälsa den första gruppen katolska studenter välkomna till ett irländskt universitet.

Newman hade hårda strider att utkämpa med irländska biskopar som ogillade lekmannainflytandet i universitetet. Den engelske kyrkomannen satte undervisningen före auktoritetstron: han ansåg att det enda möjliga svaret till agnosticismen var en undervisande kyrka som arbetade hand i hand med upplysta och frihetssinnade

lekmän. Det nya universitetet måste därför utvecklas i full frihet utan övervakning av kyrkliga auktoriteter; en klerikal kontroll av undervisningen kunde leda till en svårbotlig konflikt mellan kyrka och lekmän till men för kyrkan som helhet. På två vägar skulle kyrkan ändå öva inflytande över det katolska universitetet: genom den teologiska utbildningen och genom att övervaka studenternas moral och religiösa liv.

Det universitet, Newman önskade, skulle samla upp de stora traditionerna i europeisk lärdomshistoria, men det skulle samtidigt vara modernt och utbilda de unga för den värld, de själva skulle vara med om att skapa. Dess primära uppgift skulle vara att öva intellekten genom en nära och levande kontakt mellan studenter och lärare. En del idéer hämtade han från Louvain, andra medförde han från sitt eget universitet i Oxford. Hans vyer voro inte begränsade till Irland. Han menade att hans eget engelska folk borde ha del i detta universitet, som skulle stå öppet för hela den katolska, engelsk-talande världen.

Hur lyckades han då genomföra sina idéer i praktiken? Universitetet inrymdes i ett hus vid St. Stephens Green och fick en långt mindre omfattning än han tänkt sig. Kyrkan vågade inte taga några större ekonomiska risker; hans högskola blev helt irländsk. Själv utnämnde han alla de tjugosex professorerna; alla utom sex voro irländare. En av dem innehade den första lärostol i irländsk fornkunskap, som någonsin inrättats vid ett universitet. Universitetet hade en mycket liten lärjungekrets och hade hela tiden att kämpa med stora ekonomiska bekymmer; nästan varje shilling insamlades genom kollekt i landets kyrkor från den utfattiga och halvsvältande befolkningen. Detta första katolska universitet på Irland var ett verkligt folkuniversitet: lärare och lärjungar hade inga lärdomstraditioner bakom sig, och deras föräldrar och syskon skänkte sina sista slantar till deras utbildning!

Newman återvände fyra år senare till England sedan han gett sitt universitet en lyckosam start, men därefter deklinerade snabbt studenternas antal. Det var egentligen endast den medicinska fakulteten på Cecilia Street som levde kvar år 1878, då en ny undervisningslag tillkom, som var fördelaktig för de katolska skolorna. Resterna av Newmans skapelse införlivades i det University College, som år 1883 upprättades i Dublin som en pendang till de redan existerande tre colleges i Belfast, Cork och Galway.

Detta nya University College i Dublin omhändertogs av jesuitorden och drevs av lärda jesuitpatrar ända fram till år 1909. Detta

jesuitkollegium har blivit litterärt berömt genom den levande berättelse om sina studentår James Joyce ger i »A portrait of the artist as a young man» (1917). I många avseenden levde Newmans idéer kvar: undervisningen var modern och lärarna utvaldes med omsorg. Studentantalet ökade igen, men det lekmannainflytande, som Newman kämpat för, hade svårt att göra sig gällande i jesuiternas skola. Kollegiet var verksamt under de år, då den irländsk-gäliska nationalitetsrörelsen växte sig stark, men jesuitlärarna ställde sig solidariska med England och det uppstod många konflikter mellan dem och deras kämpande lärjungar.

År 1908 skedde en ny organisationsförändring i det irländska universitetet — det var Englands sista försök att genomföra en högre undervisning för katolikerna i Dublin. Staten övertog kostnaderna och underhållet av University College; det fick sina lokaler i Earlsfort Terrace nära Stephens Green. Fast studentantalet ökat från då planerade 800 till 3 500, måste universitetet fortfarande hålla till i denna trånga byggnad, som enligt studenthumorn bara består av en fasad och en korridor!

Efter den irländska republikens tillkomst år 1920 upplöstes banden med Queen's college i Belfast. De tre colleges i Dublin, Cork och Galway sammanslötos i stället till The National University of Ireland. Detta universitet, som nu räknar hundraåriga anor, har strävat att följa med sin tid trots alla lokala och finansiella bekymmer. Kanske har det gjort sin allra största insats inom den irländska forntidsforskningen; det är en rad lysande namn som prytt lärostolarna inom detta forskningsområde.

Förra året firade National University hundraårsminnet av Newmans katolska universitet. I samband därmed publicerade rektorn för University College i Dublin, professor Michael Tierney, ett arbete »Struggle with Fortune» (Browne & Nolan, Dublin), i vilket han och flera av hans kolleger sökte hävda, att det nya universitetet var en direkt fortsättning av det gamla katolska. Det finns — så vitt jag kan bedöma — åtskilligt som skiljer de båda högskolorna från varandra. Newmans universitet var katolskt; det nya är sekulariserat och saknar en teologisk fakultet. Newmans professorer voro alla katoliker; i det nya universitetet rekryteras lärarkåren från både katolskt och protestantiskt håll. Newman ville skapa en universell akademi; det nya universitetet är nationellt irländskt.

Professor Tierney betonar i en inledande artikel själva kontinuiteten i forskningarna och lärostolarna från Newmans tid, och här finns det ett klart sammanhang med traditioner värda att bygga på.

Men när frågan kommer in på det »katolska» i universitetet, förefaller resonemanget mera dubiöst. Det nya universitetet är avsett för öns gamla invånare; en enorm majoritet bland dess studenter är katolsk och ger det en klart katolsk prägel. Det är alldeles uppenbart att National University är de irländska katolikernas universitet, men universitetets ledning har all anledning att slå vakt om sin konfessionslösa undervisning och erinra sig Newmans varning mot kontrollen av kyrkliga auktoriteter!

Professor Tierney är en utomordentlig tillgång för sitt College i Dublin, och under hans åttaåriga rektorstid har University College blivit den ledande högskolan på Irland. Just nu umgås man med stora byggnadsplaner, men frågan kompliceras av det projekterade jordbruksinstitut, som den amerikanska staten erbjudit sig att bekosta.

Irland äger i dag två universitet — ett protestantiskt, Trinity College, med lärdomstraditioner från 1600-talet och ett konfessionslöst, National University, med vetenskaplig anknytning till ett äldre katolskt universitet. Det protestantiska universitetet har omkring 1 500 studenter, av vilka en mycket stor del kommer från England och samväldet. Särskilt dess teologiska fakultet lär vara fåtaligt besökt. Det nya universitetet med sina 6 000 studenter — varav 3 500 enbart i Dublin — utövar ett överväldigande inflytande. Mellan de båda universiteterna råder det ett vetenskapligt samarbete. Det föreligger visserligen sedan år 1922 ett kyrkligt förbud för katolska studenter att besöka Trinity College och dess stora boksamlingar, men förbudet respekteras inte och åtskilliga katolska studenter bedriva nu sina studier vid det protestantiska universitetet.

Det finns många anknytningspunkter mellan de båda universiteterna. Båda syssla med Irlands gamla språk och kultur, och båda sträva efter att nå kontakter och utblickar utanför landets gränser. Båda brottas också just nu med svåra ekonomiska bekymmer. Om våra dagars förmögna irländare visa samma generositet och hjälpsamhet mot sina universitet — som engelsmännen gävo prov på mot Trinity College och deras egna förfäder mot Newmans katolska universitet — skola huvudstadens båda akademier även i fortsättningen kunna existera vid sidan av varandra i toleransens och den förutsättningslösa forskningens tecken.